

Лекція №5

Тема: Структура економіки та особливості країн Африки

1. Економіко-географічна характеристика Африки.
2. Спільнота арабських країн Магриба.
3. Склад регіону Північна Африка.
4. Колоніальне минуле та сучасний економічний стан країн регіону Західна Африка.
5. Центральна Африка та її роль у МПП.
6. Нестабільна ситуація в регіоні та економіко-географічне положення Східної Африки.
7. Особливості економіко-географічного положення країн Південної Африки та вплив на них сусідства ПАР.

1. Економіко-географічна характеристика Африки.

Країни Африки розташовані на однойменному материку й багатьох прилеглих островах. Усього в Африці – 53 суверенних держави і декілька залежних територій, найбільшими з яких є: Сеута, Мелілья, Західна Сахара (Мароко), Реюньон, Майотта (Франція), Острів Святої Єлени (Велика Британія).

До 50-60-х років ХХ ст. Африка була континентом залежних територій, головними метрополіями яких були: Франція (37% площі, 26% населення), Велика Британія (32% площі, 39% населення), Бельгія (8% площі, 8% населення), Португалія (7% площі, 6 населення). Колонії на материку мали Іспанія, Італія, Німеччина. Ніколи не були колоніями тільки Ефіопія, Ліберія. Найпізніше вийшла з-під колоніальної залежності Намібія (1990).

Більшість сучасних країн Африки – республіки, лише Марокко, Лесото і Свазіленд є монархіями. За формою державного устрою переважають унітарні країни. Федераціями є Нігерія, Коморські Острови і ПАР.

У багатьох африканських країнах не вирішені етнічні конфлікти, спричинені привілейованим становищем народностей, представники яких перебувають при владі, що дискримінує інші етноси. Понад 20 років триває громадянська війна в Анголі, Мозамбіку, Сомалі, більше 10 років – у Судані, Бурунді, Руанді, Ліберії.

За більшістю показників Африка є слаборозвинутим регіоном. Тут проживає 12,6 населення світу і виробляється усього 3,6% світового ВВП. В Африці знаходяться 32 із 39 найменш розвинутих країн світу, що зумовлено їх тривалою колоніальною залежністю. Внаслідок цього їх господарство змушене було функціонувати в інтересах метрополій, що виявлялося у нещадній експлуатації природних ресурсів, ігноруванні обробних галузей, господарської інфраструктури, соціальної сфери. Це стримувало процес формування національних африканських країн, зумовило їх значну соціально-економічну відсталість, залежність від світового ринку та основних фінансових центрів.

Свідченням цього є показники соціального розвитку більшості країн. Африка посідає останнє місце у світі за рівнем письменності, надто високі показники дитячої смертності (195% в окремих країнах). Тут найнижча у світі

тривалість життя, приблизно 80% населення континенту позбавлене медичної допомоги, понад 70% перебуває за межею бідності. Найнижчий рівень науково-технічного розвитку континенту. Наприклад, у Центральній, Західній та Східній Африці на 10 тис. осіб населення припадає всього 6 наукових співробітників – майже у 25 разів менше, ніж у розвинутих країнах.

За структурою господарства більшість країн Африки належить до аграрних, деякі – до аграрно-індустріальних. Відносно високого рівня індустріалізації досягли ПАР, Єгипет, Замбія, Сейшельські острови.

Після отримання незалежності господарства більшості країн були націоналізовані. Особливо важливу роль відіграло встановлення державного

контролю над розробкою корисних копалин. Натепер переважно є націоналізованим видобуток нафти й газу в Алжирі, нафти – в Єгипті, Лівії, Нігерії, видобуток та переробка кольорових металів – у Замбії, Демократичній республіці Конго (ДРК), бокситів – у Гані, Гвінеї, алмазів – у Гані, Сьєрра-Леоні, ДРК, фосфоритів – у Того і Сенегалі, золота – в Гані. У багатьох країнах, багатих на запаси мінеральної сировини, державному сектору економіки належить від 50 до 75% валової продукції гірничодобувної галузі.

Особливістю економіки африканських країн є її багатоукладність. Приватнокапіталістичний та державний сектори, хоч і виробляють до 70% загального ВВП, охоплюють меншість населення. Десятки мільйонів задіяні на виробництвах докапіталістичних укладів, у сфері натурального господарства. У сільських місцевостях країн Тропічної і частково Південної Африки, де не розвинуте приватне володіння землею, дотепер переважає патріархально-общинний лад. Істотні залишки общинних, феодалських відносин зберігаються на півночі континенту.

Економічний розвиток африканських країн є нерівномірним, нестабільним, супроводжується масштабними кризовими явищами.

Багато проблем спіткало сільське господарство, яке за обсягом виробництва продукції не могло задовольнити потреб населення. Це спричинило гостру продовольчу кризу. Тому більшість розташованих на південь від Сахари країн, які до 80-х років ХХ ст. забезпечували себе продовольством, змушені були до 20% його завозити з-за кордону. Внаслідок цього за останні 40 років імпорт основних продовольчих товарів в Африку зріс у 6,5 рази.

За даними ООН, до 60% населення Тропічної Африки систематично недоїдає, у тому числі 40% дітей віком до 5 років. Калорійність харчування становить в Ефіопії, Анголі, Чаді, Мозамбіку, Сомалі (1600 – 1900 кКал).

Економіка африканських країн постійно відчуває фінансовий дефіцит. Це спричинено тим, що обсяги запозичень, а відповідно і зовнішній борг, зростали значно швидше, ніж розширення експорту чи нарощування ВВП. Найбільшими боржниками є Нігерія та Єгипет (зовнішній борг кожного перевищує 30 млрд дол.). На погашення боргів багато країн виділяють 35% валютних надходжень від експорту товарів та послуг.

Іноземний капітал є суттєвим чинником розвитку гірничодобувної промисловості, на яку припадає до 2/3 прямих іноземних інвестицій в Африку. Активно проникають ТНК в обробну промисловість материка, переважно створюючи спільні підприємства. Наприклад, у Гані, Конго, Нігерії ТНК володіють 50-70% акціонерного капіталу підприємств цілої галузі. Під значним іноземним контролем перебуває багато закладів страхування, туристсько-рекреаційної сфери, деякі підприємства внутрішньої та зовнішньої торгівлі.

Проте ситуація на світовому ринку капіталів для африканських країн не дуже сприятлива. Наприклад, у загальному обсязі природних інвестицій в країни, що розвиваються, країни Африки становили всього 2%. Це зумовлено політичною нестабільністю в регіоні, неясністю перспектив економічного розвитку більшості країн, надмірною централізацією управління економікою.

Іноземних інвесторів відлякує і величезна заборгованість багатьох країн, особливо тропічної Африки.

Роль країн Африки у МГПП поки що мало відчутна. Питома вага їх у світовому експорті не перевищує 2%. Головні торгові партнери африканських країн – Західна Європа, США та Японія. Внутріконтинентальні торговельні зв'язки слабозвинуті. Зовнішня торгівля часто базується на одному або кількох експортних продуктах.

Умови життя населення дуже низькі. Головними проблемами є перенаселеність, бідність, голод, недоїдання, неписьменність, відсутність елементарної санітарії, епідемії. Африканські країни на світовому ринку є постачальниками сільськогосподарської сировини та мінеральних ресурсів, значно менше – готових виробів промисловості.

2. Спільнота арабських країн Магриба.

Спільнота арабських країн Магриба – це Алжир, Лівія, Мавританія, Марокко, Туніс). Магриб — назва, яку дали середньовічні арабські географи та історики країнам, розташованим на захід від Єгипту та Аравійського півострова; збереглася в арабській мові й донині, а завдяки французькій увійшла і в європейські мови.

До складу Магрибу входять: Мавританія, Західна Сахара, Марокко, Алжир, Туніс, Лівія (йдучи із заходу на схід). Назву Аль-Магриб («край, де сідає сонце») ці держави отримали в період завойовницьких походів арабів на межі I і II тисячоліть н. е.

Магриб — батьківщина оригінальних культур. На його території (сучасний Туніс) існувала стародавня велична держава-місто Карфаген. Протягом тривалого часу народи країн Магрибу, особливо бербери, вели вперту боротьбу з численними загарбниками (давні греки, римляни, вандалі, візантійці, араби, турки-османці, французькі колонізатори), відстоюючи свої політичні, економічні та культурні інтереси.

Набуття статусу незалежних держав відкрило нові перспективи розвитку країнам і націям Магрибу. У лютому 1989 року керівники Алжиру, Марокко, Тунісу, Лівії та Мавританії уклали угоду про створення нового міждержавного регіонального об'єднання — Союзу Арабського Магрибу (САМ). Іноді країнами Магрибу називаються лише Марокко, Алжир та Туніс (з заходу на схід).

Магриб є також самоназвою сучасної північно-африканської держави Марокко. Регіон складається з семи арабських країн, які об'єднуються в один регіон не лише на основі географічної близькості. Їх поєднує спільна історія та значною мірою єдина етнічна належність до арабського світу. Важливою рисою є також ісламське підґрунтя у виділенні цього регіону. Найпотужнішою країною регіону є Єгипет.

3. Склад регіону Північна Африка.

Північна Африка займає 1/3 території, де проживає кожен четвертий житель материка. Регіон має прямий вихід до Середземного моря, що веде в Атлантику і через Суецький канал у Червоне море до Індійського океану, сусідить із розвинутими державами Європи і Південно-Західної Азії. До складу

належить 8 країн: Алжир, Західна Сахара (окупована Марокко), Єгипет, Лівія, Мавританія, Марокко, Судан, Туніс.

Державне будівництво у країнах Північної Африки має складну історію. Неодноразово впродовж тисячоліть вони були колонізовані: в античний час – Фінікією, Давніми Грецією та Римом; у середньовіччя і Новий час – арабами, потім турками; у ХІХ і на початку ХХ ст. – європейцями. Найпомітніший слід в етнічному складі населення, його мові, культурі й способі життя залишила арабська колонізація.

Північна Африка є колискою давньоєгипетської цивілізації, що зробила значний внесок у світову культуру. В античний час землі південного Середземномор'я славилися культурою Карфагена, їх вважали „житницею Риму». З римлянами пов'язані й перші вживання назви „Африка». У середні віки араби, які прийшли сюди, поширили іслам і арабську мову. Наприкінці середньовіччя в Північній Африці сформувалися самостійні держави – Марокко, Алжир, Туніс.

Природні умови. Північна Африка омивається на півночі Середземним морем, на заході – Атлантичним океаном, на сході Червоним морем. Довжина берегової смуги – 9337 км. Площа – 10 млн км².

Велику частину території регіону займає найбільша пустеля світу Сахара площею понад 7 млн км², у центрі якої підіймаються нагір'я Ахаггар і Тібесті. Багато безстічних западин, деякі з них розташовані нижче від рівня моря.

На північному заході простягаються Атланські гори.

Клімат на більшій частині регіону – виражений пустельний тропічний, на півночі – субтропічний. Оподи на півночі бувають переважно взимку, на іншій території – влітку. У внутрішніх районах Сахари дощі можуть не випадати по кілька років. Температура повітря досягає +58 С, поверхня суші прогрівається до +80 С. У зимку вночі повсюдними є заморозки на ґрунті. Часто здійснюються вітри і багатоденні пилові (піщані) бурі, швидкість вітру буває 3-5 до 50 м/с і більше.

Найбільшою рікою в регіоні є Ніл, довжина якого – 6671 км – найбільша у світі. Крім нього в регіоні немає рік із постійним водотоком. З метою регулювання стоку ріки, забезпечення водою каналів і ліквідації загрози повеней на Нілі та його притоках споруджені греблі й водоймища: Асуанська, Несер, Гебель-Аулія.

В українних районах Сахари й у центральних гірських масивах збереглися невеличкі реліктові озера, частково заболочені та дуже мінералізовані. Регіон має великі басейни підземних вод, використання яких забезпечує життя в оазисах.

Природні ресурси. Багаті на корисні копалини надра визначили специфіку господарювання багатьох країн регіону. Здавна в пустелі видобували сіль, розробляли родовища кам'яного вугілля, згодом – заліза, міді, вольфраму, інших рідкісних металів, урану. У Марокко зосереджено до 2/3 світових запасів фосфоритів.

Сахара є одним з найбільших нафтодобувних районів світу: в Алжирі та Лівії, у шельфовій зоні узбережжя Єгипту і Тунісу відкрито родовища нафти й газу, запаси яких мають світове значення.

Агрокліматичні ресурси дуже обмежують можливості розвитку сільського господарства. Землеробство потребує значних агроеліоративних робіт. Придатні для тваринництва території відносно невеликі, пасовищні ресурси обмежені, водопої для худоби важкодоступні.

Випасання худоби, ерозія ґрунтів, видобування нечисленних лісів, засолення зрошуваних земель спричиняють антропогенне опустелювання великих територій. Тому охорона довкілля є найактуальнішим завданням у країнах регіону.

Рекреація і туризм. Природнокліматичні умови є сприятливими для розвитку туризму і відпочинку. На узбережжі Червоного моря розташовані всесвітньо відомі пляжі. Туристів приваблюють курорти субтропічного узбережжя Середземномор'я, численні історико-культурні пам'ятки античності та арабських халіфатів у Тунісі, Марокко, Лівії, Мавританії.

Основним рекреаційним районом є Єгипет, де більшість визначених пам'яток зосереджено у дельта та долині Нілу. Одні з найбільш відвідуємих центрів – Місто Мертвих (Каїр), величезний цвинтар, захоронення на якому належать до II тис. до н.е., а також музей Єгипту, де знаходиться значна колекція експонатів Давнього Єгипту, в тому числі скарби гробниці Тутанхамона, у Гізі – піраміди й Сфінкс, Луксорі та Карнаці – руїни давньої Єгипетської столиці III тис. до н.е. Щорічно Єгипет відвідують 2,9 млн туристів, що забезпечує державі 2,7 млрд доходу.

До списку культурної спадщини ЮНЕСКО внесено 38 об'єктів.

4. Колоніальне минуле та сучасний економічний стан країн регіону Західна Африка.

Західна Африка – найнаселеніший регіон материка, на 1/6 території якого проживає третина всіх африканців. До регіону належать 15 держав.

Межує вона з Північною та Центральною Африкою, омивається водами Атлантичного океану та його найбільшої затоки біля берегів Африки – Гвінейської. На півночі межує із Сахарою, а на сході – із котловиною Чад.

Територія Західної Африки була колонізована найраніше (XV – XVI ст.). Найбільше торкнулася її работоргівля. Донедавна одну з ділянок узбережжя Гвінейської затоки називали „Невільничий Берег“. У XIX ст. територія регіону була поділена переважно між Францією, Великою Британією, та Португалією. Найдавнішою республікою у регіоні є Ліберія, заснована у 1847 р. переселенцями із США. Гана і Гвінея домоглися незалежності наприкінці 50-х років, інші країни – на початку 60-х років і лише португальські колонії – у середині 70-х років XX ст.

Крім Малі, Буркіна-Фасо і Нігеру, країни розташовані на узбережжі, а сам регіон більш наближений до Західної Європи та атлантичних портів Північної Америки, ніж інша частина Тропічної Африки. Вихід до океану, зручні бухти на узбережжі сприяли розвитку портів та активних морських зв'язків з іншими приатлантичними регіонами Африки, Європи та Америки.

Природні умови. Західна Африка із заходу і півдня обмежена узбережжям Атлантичного океану. На півночі межує із пустелями Сахари, на сході – з озером Чад і гірськими хребтами. Довжина берегової смуги – 4098 км.

Клімат переважно субекваторіальний. Повітря дуже нагріте протягом року. Немає різких коливань температур протягом року. Кількість опадів збільшується з півночі на південь від 250-до 1500 мм на рік. У літній період дощі тривають до 7 місяців. Клімат на більшості території несприятливий для проживання, важко переноситься людиною: у розпал дощового сезону – вкрай висока вологість, у сухий сезон – жагучий вітер (харматтана).

Західна Африка багата на великі та повноводні ріки, найбільшою з яких є Нігер, що впадає у Гвінейську затоку. Річки здебільшого порожисті, мають багато водоспадів, що ускладнює судноплавство. Заважає йому і спад рівня води у сухий сезон року.

Природні ресурси. У Нігерії виявлені родовища нафти й газу. Багатими є поклади бокситів, особливо у Гвінеї, уран добувають у Нігері. Частково налагоджено видобуток руд заліза, олова, фосфоритів. У Буркіна-Фасо виявлено значне родовище марганцю. Здавна відомі родовища золота й алмазів.

Ріки регіону мають величезні запаси гідроенергії. На р. Вольта з метою іригації та судноплавства побудовано найбільше у світі за площею (8480 км²) водосховище – Вольта (Акосомбо).

Західна Африка славиться унікальними лісовими ресурсами. Лісовий пояс розташований в екваторіальній зоні. Тут росте до тисячі деревних порід, багато з яких мають цінні деревину і плоди. Ліси є багатоярусними, в них на гектар може припадати до 500 великих і тисяча дрібних дерев. Гігантські дерева досягають висоти 50 м і більше. Лісова зона сприятлива для насаджень какао, кавового дерева, бананів, ананасів, олійної пальми. Середня лісистість регіону – 27%.

Загалом природні умови й ресурси більшої частини регіону за умови їх раціонального використання сприятливі для розвитку економіки країн, а наявність великих площ родючих ґрунтів є передумовою для ефективного землеробства.

Розмаїття природних умов регіону, самобутня культура народів і племен, залишки архітектурних пам'яток колоніальної епохи, морські узбережжя Сенегалу і Гамбії, численні національні парки з рідкісними видами флори і фауни зумовлюють привабливість Західної Африки для іноземних туристів. Місцеві католицькі паломники часто відвідують найбільший у світі католицький собор в Ямусукро, побудований у 1990 р.

Незважаючи на наявність передумов для розвитку туризму в багатьох країнах регіону, соціально-економічні проблеми, воєнно-політичні конфлікти у деяких з них (С'єра-Леоне, Ліберія, Кот-д'Івуар), несприятливі кліматичні умови (високі температури за значної вологості повітря) тощо обмежили зростання туристичної сфери.

5. Центральна Африка та її роль у МПП.

За площею, яка охоплює майже $\frac{1}{4}$ території материка, регіон поступається тільки Північній Африці. Однак проживає тут лише $\frac{1}{7}$ її

населення. До складу регіону входять 9 держав: Ангола, Габон, Демократична республіка Конго, Екваторіальна Гвінея, Камерун, Конго, Сан-Томе і Принсіпі, Центральнаафриканська Республіка, Чад.

Центральна Африка, займаючи центральне положення на материка, межує з усіма іншими африканськими регіонами.

Країни регіону звільнилися від колоніальної залежності у 1950 – 1974 рр.

Більшість країн Центральної Африки розташовані на узбережжі Атлантичного океану або мають вихід до нього, що сприяє їх господарському розвитку. Своєрідність регіону полягає в розміщенні на його південному сході промислового району „Мідний пояс», який за своїм економічним значенням набагато перевищує приморську смугу. Чад і Центральнаафриканська Республіка (ЦАР) виходу до океану не мають, що є однією з причин їх економічної відсталості.

Транзитні перевезення внутріматерикових країн через прибережні держави помітно впливають на формування економічної спільності держав регіону.

Природні умови. Центральна Африка займає західну частину материка в екваторіальних і субекваторіальних широтах, охоплює велику площу западини Конго, яка на заході прилягає до Атлантичного океану і Гвінейської затоки, на півночі – плоскогір'я Азанде, на заході – Північногвінейську височину, на півдні – плато Луанда, на сході регіон обмежений гілкою Західного Східноафриканського плоскогір'я.

У рельєфі виділяються рівнинні території. Западини Конго має плоске дуже заболочене днище. Рельєф регіону не має різких перепадів висот.

Природні контрасти регіону найяскравіше виявляються у кліматі. По обидва боки екватора панує екваторіальний клімат із постійним вологим повітрям та осіннім і весняним максимумами опадів, яких у рік випадає до 2000 мм, середні температури +23...+28 С. На північ і на південь розташована зона субекваторіального клімату з дощовим літом і сухою зимою, кількість опадів зменшується до 1000 мм, у дощовий період температура знижується до +15 С.

Приекваторіальні райони та особливо западина Конго мають найгустішу мережу повноводних рік в Африці, найбільша з яких – Конго (Заїр). Ріки порожисті, мають значний гідроенергетичний потенціал. Чималі простори зайняті болотами. Великих озер мало, значні – Чад, Маї-Ндомбе і Тумба.

В екваторіальному поясі ростуть багатоярусні вологі екваторіальні ліси (гілеї) з розмаїттям дерев і деревоподібних папоротей. Середня лісистість – 47%, максимальна – у Габоні, мінімальна – у Чаді.

Природні ресурси. Надра регіону вивчені недостатньо. Найбільш освоєні корисні копалини південного сходу і сходу ДРК.

У регіоні розташований відомий „Мідний пояс», у якому крім міді промислове значення мають також кобальт, свинець, цинк. У Габоні унікальні на материка запаси марганцю. Багаті на нафту надра Анголи та Габону. ДРК має величезні запаси алмазів і є одним із головних їх експортерів у світі. У Центральній Африці містяться значні родовища рідкоземельних і дорогоцінних металів (золота, платини, паладію), руд урану, алюмінію і заліза.

Більшість регіону зайнята масивами вологих екваторіальних лісів. Тут ускладнене інтенсивне сільське господарство, але дуже великі лісові і водні ресурси. На решті території переважають савани. Уся приекваторіальна частина регіону є аріалом поширення мухи цеце, яка завдає великої шкоди тваринництву.

Гідроенергетичні ресурси регіону виражені найгустішою і багатоводною річковою мережею на континенті (загальний потенціал – 500 млн кВт).

Використання природно-ресурсного потенціалу регіону пов'язано з деякими проблемами, особливо в сільському господарстві (необхідність зрошування у посушливих районах та здійснення меліоративних заходів у районах з надмірним зволоженням, які вимагають значних коштів). Також існує суттєва загроза швидкої деградації природних ландшафтів внаслідок використання застарілих методів господарювання, наприклад знищення масивів екваторіального лісу за підсічно-вогневого способу землеробства.

Країни регіону є найвідсталішими за рівнем соціально-економічного розвитку в Африці. Слабко розвинута тут і туристична інфраструктура. До того ж північна частина регіону страждає від частих посух. Це обмежує розвиток туризму, і мандрівників можуть привабити лише екзотична тропічна та екваторіальна природа й нечисленні історико-культурні об'єкти, серед яких давні фортеці в Анголі, національні парки з мальовничими озерами у ДРК, залишки міста давньої культури сао у Чаді тощо.

6. Нестабільна ситуація в регіоні та економіко-географічне положення Східної Африки.

Східна Африка займає 1/7 території континенту, тут проживає 1/5 його населення. Межує вона з трьома регіонами материка: Північною, Центральною та Південною Африкою. До складу регіону входять 11 держав: Бурунді, Джибутті, Еритрея, Ефіопія, Замбія, Кенія, Малаві, Руанда, Сомалі, Танзанія, Уганда.

Близькість до країн Південно-Західної та Південної Азії, до морських шляхів, що з'єднують Європу з Азією – важлива особливість економіко-географічного положення регіону. Уганда, Малаві, Замбія на мають виходу до моря, але їх міжнародні транспортні зв'язки тяжіють до Індійського океану, на Якому розташовані майже всі материкові країни регіону, крім Еритреї, яка знаходиться біля берегів Червоного моря.

Останніми роками на ЕГП регіону впливають етнічні й політичні конфлікти у деяких країнах. Внаслідок громадянської війни у Сомалі, що почалася в 1991 р., економіка країни повністю паралізована, промислові підприємства не функціонують, інфраструктура, фінансова система майже цілком зруйновані. Реальною є загроза розвалу держави (на півночі країни знаходяться самопроголошена Республіка Сомаліленд, на узбережжі – Держава Пунтленд). Нестабільна ситуація і в Руанді, де у 1994 р. почалися етнічні сутички, що переросли у геноцид, жертвами якого стали майже 1 млн тутсі (етнічна меншина). Подібне відбувається і в Бурунді, де наприкінці 1994 р. активізувалися екстремістські угруповання народностей тутсі й хуту, що

призвело до міжетнічної різанини, в якій загинули тисячі мирних жителів, переважно з народності хуту.

Природні умови. Природні умови регіону дуже різноманітні. У рельєфі Східної Африки переважають гори і плоскогір'я, тому її разом з Південною Африкою називають „Високою Африкою», на відміну від інших трьох регіонів – „Низької Африки». Велику частину території займає Східноафриканське плоскогір'я. В регіоні наявне складне поєднання піднятих рівнин, глибоких і вузьких скидових западин, обмежених уступами брилевих гір, лавових плато та ізольованих вулканічних конусів. Тут знаходяться найвищі вершини континенту: Кіліманджаро (5895 м), Кенія (5199 м), масив Рувензорі (5109 м). У багатьох районах, особливо у північній частині регіону, часто бувають землетруси, виверження вулканів, з» являються навіть нові вулканічні конуси.

Клімат – екваторіальний і субекваторіальний, сезонно-вологий, жаркий (на висотах 1500-2000 м – теплий, вище - прохолодний). Майже повсюдно, крім високогір'їв, протягом року переважають середньомісячні температури приблизно +20 С, середні максимальні температури досягають +28 С.

У регіоні беруть початок найбільші ріки Африки – Ніл, Конго, Замбезі. Тут багато великих озер, розташованих у рифових западинах.

Оскільки регіон належить до „Високої Африки», тут відсутній екваторіальний ліс навіть у районі екватора. Загальна лісистість – 20%.

Природні ресурси. Є одними з найбідніших на материку. Найбільші мінеральні багатства виявлені у Замбії, де є мідні руди (4-те місце у світі), невеликі родовища золота – у Кенії.

Запаси гідроресурсів дуже великі. Для розвитку гідроенергетики найперспективніші басейни Блакитного Нілу, на півдні – Замбезі, на яких вже побудовано найпотужніші в регіоні ГЕС.

Сприятливими є рекреаційні ресурси. В Ефіопії, Танзанії, Кенії існує мережа всесвітньо відомих заповідників і національних парків, в яких охороняються унікальні природні ландшафти та африканські тварини. Щорічно їх відвідують сотні тисяч туристів.

Природно-ресурсний потенціал регіону загалом створює сприятливі передумови для господарської діяльності. Негативним фактором для господарської діяльності. Негативним фактором для розвитку тваринництва є поширення різноманітних видів шкідливих комах – збудників багатьох небезпечних хвороб людини та свійських тварин.

Територія Східної Африки характеризується різноманітними ландшафтами: пустелі й ліси, савани і гірські масиви, серед яких найвищі в Африці – Кіліманджаро та Кенія.

Останніми десятиріччями країни регіону стали активно розвивати такий вид туризму, як „сафарі». Цьому сприяють унікальна природа регіону, багатство фауни (дикі слони, чорні носороги, бегемоти, буйволи, антилопи, зебри, жирафи, леви, гепарди, крокодили тощо), які охороняються у системі всесвітньо відомих заповідників та національних парків: Маунт-Кенія, Цаво, Найробі в Кенії; Серенгеті, Нгоронго і Кіліманджаро у Танзанії та ін. До

визначних природних пам'яток відносять мальовничі озера Тана, Ньяса, водоспади Блакитного Нілу.

7. Особливості економіко-географічного положення країн Південної Африки та вплив на них сусідства ПАР.

За площею й населенням Південна Африка є значно меншою від інших регіонів континенту. До її складу входять 11 держав і залежні території, які утворюють дві групи: материкову і мало пов'язану з нею острівну (табл. 1).

Суходолом південноафриканські країни межують з Центральною та Східною Африкою. Регіон має вихід до Атлантичного океану на заході й до Індійського - на сході.

Держави регіону звільнилися від колоніальної залежності тільки наприкінці 60-х років ХХ ст. Намібія до 1990 р. була останньою з великих колоній в Африці, яка належала сусідній країні - ПАР. Залишаються володіннями Франції о. Реюньйон, Великої Британії - о. Сент-Гелен. ООН не визнає належність островів Майотта (Маоре) Франції та вимагає надання їм права самовизначення щодо подальшого існування (таб. 2).

Усі материкові країни регіону межують із найрозвинутішою країною Африки - ПАР, а деякі оточені її територією (Лесото, Свазіленд). На економіко-географічне положення острівних держав впливає їх ізольованість. Острови (крім Мадагаскару) значно віддалені від материка і мають обмежені природні ресурси.

Таблиця 2. – Країни Південної Африки

Країна	Столиця	Площа, тис. км²	Населення, млн. осіб	Густина населення, осіб/км²	ВНП на душу населення, дол.
Ботсвана	Габороне	600,40	1,60	3	6 600
Зімбабве	Хараре	390,80	12,60	32	2 500
Коморські Острови	Мороні	2,00	0,70	350	720
Лесото	Масеру	30,35	2,20	72	2 400
Маврикій	Порт-Луї	2,04	1,10	539	10 400
Мадагаскар	Антана- наріву	587,00	14,80	25	800
Мозамбік	Мапуту	799,40	17,00	21	1 000
Намібія	Віндгук	824,30	1,60	2	4 300
Республіка Південна Африка (ПАР)	Преторія	1221,00	41,20	33	8 500
Свазіленд	Мбабане	17,36	0,90	51	4 000
Сейшельські острови	Вікторія	0,04	0,08	175	7 700
Усього		4929,90	93,70	Середня – 118	Середній- 4 400

Більшість країн регіону є республіками, Лесото й Свазіленд - конституційними монархіями. Всі країни Південної Африки входять до ООН і ОАЄ. Ботсвана, Зімбабве, Лесото, Маврикій, Намібія, ПАР, Свазіленд і Сейшельські Острови є членами Британської Співдружності.

Природні умови. Береги Атлантичного та Індійського океанів прямолінійні, порізані слабо. Довжина берегової смуги - 10 828 км (додаток 1). У нечисленних бухтах давно діють морські порти. Біля берегів Південної Африки мало прибережних островів. У більш теплих водах, на північ від 20° пд. ш., береги Мозамбіку оточені кораловими рифами.

Південна Африка розташована у межах Африканської платформи, є плоскогір'ям, зниженим у центрі й піднятим по краях до 1500-2000 м, яке стрімко спускається до приморських низовин. Круті краї платформи на сході та на півдні називають Великим уступом. Окремі його ділянки, що розділені річковими долинами, мають самостійні назви: Іньянга (Вумба), Драконові гори (Лебомбо). Саме в Драконових горах знаходиться найвища вершина регіону - г. Каткін-Пік (3660 м). На крайньому півдні розташована складчаста область Капських гір, які помітно відрізняються за структурою від території Великого уступу.

Клімат переважно тропічний, посушливий, на крайньому півдні субтропічний. Основні опади супроводжуються літніми мусонними вітрами з боку Індійського океану (до 2000 мм на рік). На захід кількість опадів зменшується. У прилеглих до найбільшої пустелі регіону Калахарі північних районах буває на рік до 750 мм опадів, південних - менше 200 мм. Із збільшенням висоти і віддаленості від океану амплітуда температур різко зростає, але влітку і тут дуже жарко. Найспекотніші долини рік і внутрішні улоговини, де навесні перед початком дощів температурі досягає +40° С і більше. Взимку середні температури падають до +10° С і нижче. У горах бувають заморозки, випадає сніг.

На узбережжі Атлантичного океану знаходиться пустеля Наміб, яка простягнулася вузькою смугою (від 50 до 130 км) майже на 2000 км. Утворення її пов'язане з холодними і сухими повітряними масами, які формуються над Бенгельською течією. Опадів у середньому випадає за рік не більше 100 мм на півночі й півдні та 10-15 мм - у центральній частині, іноді тут їх не буває роками.

Найбільші ріки регіону - Лімпопо і Замбезі, які впадають в Індійський океан, Оранжева і Кунене - в Атлантичний океан. Ріки порожисті, стік їх різко коливається за сезонами. Порожистість пов'язана зі ступінчастою будовою рельєфу і численними виходами твердих порід кристалічного щита. Здебільшого ріки малопридатні для судноплавства. На р. Замбезі знаходиться найбільший в Африці водоспад Вікторія заввишки 120 м. Південь Африки - класична область саван. Колючий чагарник (буш) є одним з найпоширеніших рослинних утворень у регіоні. У Південній Африці ліси збереглися лише на окремих гірських масивах і в долинах рік, мангрові ліси - на невеличких ділянках океанічного узбережжя. У регіоні багато цінних порід червоного й чорного дерев та деяких хвойних порід, кокосової пальми (на сході). Середня лісистість регіону - 16 %.

Природні ресурси. Мінеральні ресурси регіону – одні з найбагатших у світі. Тут знаходяться величезні запаси вугілля (за ними ПАР посідає 1-ше місце в

Африці - 129,1 млрд. т), руд чорних металів, деяких кольорових металів, урану. Великі поклади благородних металів: золота (у ПАР - 62 % світових запасів) і платини. ПАР, крім найбагатших родовищ азбесту, має найбільші у світі запаси алмазів (250 млн. каратів), дещо менші вони у Ботсвані, Намібії. Однак у регіоні майже цілком відсутні запаси нафти й газу.

На сході материка значними є гідроенергоресурси, особливо у басейнах Лімпопо і Замбезі, освоєння яких тільки почалося.

Агрокліматичні ресурси південної і південно-східної частин регіону сприятливі для вирощування культур тропічного й субтропічного поясів. Схід материкової частини і Мадагаскар придатні для розвитку інтенсивного землеробства. Захід материкової частини, де розташовані пустелі Наміб і Калахарі, переважено посушливий, але придатний для пасовищного тваринництва.

Для охорони тваринного та рослинного світу створені заповідники і національні парки, серед яких найбільшими є Калахарі-Хемсбок, Крюгера, Натал (ПАР), Етоша (Намібія), Амбр (Мадагаскар) тощо.

Природні багатства регіону сприяють інтенсивному розвитку багатьох галузей господарства: різноманіття мінеральної сировини - гірничодобувної, металургійної та хімічної промисловості; агрокліматичні ресурси - багатогалузевого сільського господарства, унікальні ландшафти, рослинний та тваринний світ - сучасної туристичної інфраструктури.

Регіон має сприятливі природні й культурно-історичні ресурси для розвитку рекреації. Туристів приваблюють піщані пляжі на Сейшельських і Коморських Островах, Маврикії, у Мозамбіку, ПАР, гірські масиви, особливо Столова гора поблизу Кейптауна, відомий водоспад Вікторія та р. Замбезі (між Замбією та Зімбабве). Всесвітньо відомими є національні парки Чобе у Ботсвані, Етоша у Намібії; Калахарі-Хемсбок та парк Крюгера у ПАР. Парк Крюгера є одним з найдавніших національних парків світу (заснований у 1898 р.), його площа до 2 млн. га.

Серед визначних культурно-історичних пам'яток - національні музеї історії, колекції археологічних, палеонтологічних та антропологічних експонатів у ПАР і Ботсвані, давні палаци - племінних королів (Мадагаскар, Свазіленд, ПАР). Величезні прибутки від туризму дає і спеціально побудований у ПАР центр розваг - місто Сан-Сіті.

До списку спадщини ЮНЕСКО занесено 14 об'єктів:

- Ботсвана (1) - Тсоділо;
- Зімбабве (4) - водоспад Вікторія на р. Замбезі, національний парк Мана-Пуле із зоною сафарі, монументи Великого Зімбабве і руїни Камі (XII-XVII ст.);
- Мадагаскар (2) - національний парк Цінгі-дю-Бемараха, королівський пагорб Амбохіманга;
- Мозамбік (1) - острів Мозамбік (у 1508-1907 рр. адміністративний центр Португальської Східної Африки);
- ПАР (4) - парк святого Луки, острів Роббен, райони знахідок викопних останків перших людей у Стеркфонтейні, Сварткрансі та Кромдраї, національний парк Драконової гори;

➤ Сейшельські Острови (2) - Альдабра-атол і природна резервація долини Малі.

В останнє десятиріччя активно нарощує свій туристсько-рекреаційний потенціал ПАР, розвиваючи не тільки пізнавально-розважальні види туризму, а й діловий туризм, бере участь у проведенні міжнародних симпозіумів та саммітів (наприклад, самміт ООН).